

سنجش عملکرد کمیته امداد در فقرزدایی از مناطق روستایی با تأکید بر پارامترهای توسعه (مورد مطالعه: شهرستان شیراز)

علی شکور*، علی شمس‌الدینی**، سید اسماعیل جوادی حقیقی***

تاریخ دریافت مقاله: ۹۵/۴/۱۴

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۵/۶/۱۲

چکیده

حذف فقر و برقراری عدالت اجتماعی در کشور ایران با توجه به دستورات صریح دینی و قانونی در مقایسه با سایر کشورها از اهمیت بیشتری برخوردار است، به نحوی که از سال ۵۷ به این سو نهادهای مدنی - رفاهی فراوانی در راستای ایجاد رفاه و توزیع خدمات عمومی به جامعه تأسیس شده است. یک از مهم‌ترین این نهادها کمیته امداد امام خمینی (ره) می‌باشد که با هدف رفع فقر و محرومیت از چهره‌ی نواحی روستایی کشور برپا گردیده است. تحقیق حاضر با هدف بررسی نقش کمیته امداد در فقرزدایی از مناطق روستایی شهرستان شیراز انجام گرفته است. نمونه‌ای ۳۶۳ نفری از مددجویان تحت پوشش کمیته امداد شیراز، به عنوان نمونه انتخاب گردید، که از طریق پرسشنامه فقرسنجی محقق ساخته بررسی گردیدند. یافته‌ها حاکی از آن است که پاسخگویان از نظر پارامترهای اقتصادی و اجتماعی هنوز خود را فقیر می‌دانند و تنها از نظر پارامتر فرهنگی خود را فقیر ندانسته‌اند. به طوری که بین مؤلفه‌های اقتصادی دریافت مستمری و متوسط درآمد ماهیانه خانوار با کاهش فقر روستائیان مورد بررسی رابطه معنادار وجود داشته و بقیه روابط در شاخص اقتصادی با کاهش فقر رد شد. همچنین در بررسی روابط بین مؤلفه‌های اجتماعی و کاهش فقر، هیچ کدام از مؤلفه‌های اجتماعی با کاهش فقر روستائی ارتباط معناداری نداشتند. در بررسی روابط بین مؤلفه‌های فرهنگی و کاهش فقر، تنها بین آموزش‌های کمیته امداد و کاهش فقر رابطه معناداری برقرار بوده و مؤلفه سطح تحصیلات با کاهش فقر ارتباط معناداری نداشت. می‌توان بیان کرد که کمیته امداد اگرچه تاحدودی توانسته در برخی از شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زمینه‌های رشد را در بین روستائیان تحت پوشش فراهم آورد، ولی نتوانسته فقر در بین آنان را به طور محسوسی کاهش داده و یا از بین ببرد.

واژگان کلیدی

روستا، توسعه روستایی، فقرروستایی، کمیته امداد، شهرستان شیراز.

Email: alishakoor52@yahoo.com

Email: ali.shamsoddini@yahoo.com

*دانشیار گروه جغرافیا، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران.

** استادیار گروه جغرافیا، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران.

*** کارشناس ارشد توسعه روستایی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران

مقدمه

در آغاز قرن ۲۱ میلادی، فقر یکی از بحث‌انگیزترین موضوعات مطرح در کشورهای در حال توسعه جهان به شمار می‌رود. هر روز بر شمار افرادی که درآمد روزانه کمتر از دو دلار دارند، افزوده می‌شود و گروه‌های وسیعی از مردم فاقد بهداشت و درمان مناسب هستند (استوار، ۱۳۸۶، ص. ۳۰). در این راستا فقر روستایی نزدیک به ۶۳ درصد از فقیران در سراسر جهان را شامل می‌شود و در برخی کشورها مانند بنگلادش این رقم به ۹۰ درصد و در صحرای آفریقا از ۶۵ تا ۹۰ درصد می‌رسد (Stamoluis et all, 2003, p. 20). در این راستا حذف فقر و برقراری عدالت اجتماعی در نظام‌های آرمانگرایی چون جمهوری اسلامی ایران که کشوری مبتنی بر مکتب اسلام است، در مقایسه با سایر کشورها از اهمیت بیشتری برخوردار است. به طوری که این موضوع از اهداف اساسی نظام اسلامی به شمار آمده و اصول ۳، ۲۹، ۳۰، ۳۱ و ۴۳ قانون اساسی، ابعاد مختلف آن را مورد توجه قرار داده‌اند. در همین راستا، دولت ایران اقدامات گسترده‌ای از قبیل آموزش و بهداشت رایگان، گسترش نظام تأمین اجتماعی و بسط کمک‌های حمایتی جهت فقرزدایی به عمل آورده است، اما تلاش‌ها و اقدامات صورت گرفته در زمینه تأمین اجتماعی و حمایت از فقرا به ویژه فقرای روستایی، نه تنها اهداف متعالی مندرج در اصول یاد شده قانون اساسی را به طور کامل محقق نکرده‌اند، بلکه نتوانسته‌اند از تبدیل شدن معضل فقر به چالش بزرگ اجتماعی و سیاسی نیز، جلوگیری کنند (شکوری، ۱۳۸۰: ۵۳). به طوری که موضوع فقر در میان خانوارهای ایرانی کماکان به عنوان پدیده‌ای جدی مطرح است. این پدیده، در خانوارهای روستایی نیز رواج داشته و از یک روند افزایشی در سطح جامعه روستایی برخوردار است (شیروانیان، ۱۳۹۱: ۱۲).

یکی از اهداف کلان توسعه در اغلب کشورها و از جمله کشور ما، کاهش بیکاری و توسعه فعالیت‌های شغلی است. امروزه مبحث اشتغال صرفاً یک بحث اقتصادی یا مربوط به یک کشور خاص نیست، بلکه تقریباً تمامی جوامع به نوعی با معضل بیکاری دست به گریبان هستند و ابعاد این معضل، تمامی بخش‌ها از جمله امور اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و حتی سیاسی و امنیتی را نیز متأثر ساخته است (رضوانی، ۱۳۸۳: ۱۱۴). به طور کلی می‌توان گفت که مهم‌ترین هدف توسعه، توانمند ساختن انسان‌هاست و توسعه در عمل به معنی فرایند بهبود کیفیت زندگی مردم در شهرها و روستاهاست. یکی از اهداف کلان توسعه در اغلب کشورها و از جمله کشور ما، کاهش بیکاری و توسعه فعالیت‌های شغلی است. کمیته امداد یکی از نهادهای انقلابی است که از طریق ارائه خدمات جهت ایجاد و توسعه فرصت‌های شغلی سعی در توانمندسازی اقشار کم‌درآمد و بازگرداندن آنها به صحنه جامعه می‌باشد. طرح مبارزه با فقر دولت در طول سال‌های اجرای برنامه در تغییر وضعیت خانوارها از بابت فقر کمک قابل توجهی نکرده و خروج از فقر برای بسیاری از افراد فقیر جامعه اتفاق نیفتاده است. حال آنکه دولت برای اجرای برنامه نیز هزینه‌های گزافی را تحمل کرده است (شکور و شمس‌الدینی، ۱۳۹۱: ۶۵). بنابراین شاید نگاهی دقیق‌تر و سازمان‌یافته‌تر به شرایط جامعه و فقر و ماهیت آن در نقاط مختلف کشور بتواند به طراحی برنامه مؤثرتری برای کاهش فقر منجر شود. به ویژه آنکه افرادی که با مشکل اساسی از بابت فقر روبرو هستند تا حد زیادی توسط ارگان‌هایی نظیر کمیته امداد، بهزیستی، آموزش و پرورش و ... قابل شناسایی بوده و هدفمندسازی برنامه‌های مبارزه با فقر به راحتی قابل اجرا خواهد بود (زیبایی، ۱۳۸۵: ۹۸).

نخستین بار مقوله محرومیت و مطالعه در کم و کیف آن در زمان دولت شهید رجایی مطرح شد. به دنبال طرح مساله محرومیت، شناسایی مناطق محروم کشور به عنوان یک طرح مطالعاتی از زمستان ۱۳۶۱ در سازمان برنامه و بودجه آغاز شد و در آن هنگام ۶ استان به عنوان استانهای محروم اعلام شدند. سپس با استفاده از ۱۱ شاخص، برخی شهرستانها حایز شرایط محروم معرفی شدند. نهادهایی چون بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، جهاد سازندگی سابق و کمیته امداد امام خمینی (ره) نیز ساختاری مبتنی بر این اصل دارند. ارائه خدمات و امکانات طی چند سال موجب شده است تا روستائی پرتلاش پیشین به فردی تنبل، رفاه طلب و مدگرا و امروزی تبدیل شود و همواره در انتظار دریافت خدمات نقدی و غیر نقدی از سوی دولت باشد (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۱: ۲۷۷). کمیته امداد امام خمینی (ره) با توجه به وظیفه خطیر خود که هم‌اکنون خدمت‌رسانی به اقشار آسیب‌پذیر جامعه می‌باشد در ۱۴ اسفند ماه سال ۱۳۵۷ با فرمان امام خمینی فعالیت خود را آغاز نمود. وضع مطلوبی که این نهاد برای دستیابی به آن تلاش می‌کند حمایت و زودن فقر، توانمندسازی ۱ و

توسعه مشارکتهای مردمی می باشد (برنامه پنج ساله پنجم کمیته امداد استان فارس، ۱۳۹۱). بررسی عملکرد و میزان موفقیت این نهاد در مناطق روستایی شهرستان شیراز با تأکید بر پارامترهای توسعه روستایی و اینکه این نهاد تا چه میزان موفق گردیده به رسالت خود در فقرزدایی و توانمند سازی خانوارهای تحت پوشش خود عمل نماید، موضوع تحقیق پیش رو می باشد بدین منظور فرضیه های زیر مطرح می شود:

- افراد ساکن در روستاها از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود را فقیر می دانند.
- بین شاخص های اقتصادی توسعه و کاهش فقر مددجویان روستایی کمیته امداد امام خمینی (ره) رابطه وجود دارد.
- بین شاخص های اجتماعی توسعه و کاهش فقر مددجویان روستایی کمیته امداد امام خمینی (ره) رابطه وجود دارد.
- بین شاخص های فرهنگی توسعه و کاهش فقر مددجویان روستایی کمیته امداد امام خمینی (ره) رابطه وجود دارد.

پیشینه تحقیق

وگنفلد و روبین^۱ در مطالعه خود در خصوص سلامت روانی روستا اشاره می کند که فقر و روستا با هم قرین هستند. همچنین اضافه می کند که در آمریکا بیش از ۹۰ درصد روستائیان در نواحی فقیر زندگی می کنند (نیکلاس، ۱۹۹۹: ۱۲۳). بچراچ^۲ نیز اشاره می کند که جوامع روستایی اغلب جوامع فقیر هستند و بنابراین مستعد بدهی های مالی و اقتصادی و میزان خدماتی که این سکونتگاه ها دریافت می کنند، بسیار کمتر از سکونتگاه های شهری است (همان منبع). صادقی و داودی (۱۳۹۰) در مقاله خود به آثار مخارج دولت بر فقر روستایی در ایران پرداختند. نتیجه برآورد نشان می دهد سرمایه گذاری عمومی در بخش آب، بهداشت و جاده بیشترین آثار را در فقر روستایی داشته اند.

هادی زنونز (۱۳۸۴) نشان داده است که در دوره بعد از انقلاب، نابسامانی های اقتصادی ناشی از جنگ و تحریم اقتصادی، رشد سریع جمعیت و تورم بالا، موجب آسیب پذیری اقشار کم درآمد جامعه شده و نابرابری را افزایش داده است. وی نتیجه می گیرد که فقرزدایی در گرو رشد اقتصادی و رشد اقتصادی در گرو حکمرانی مناسب است.

عظیمی (۱۳۶۲) در چارچوب همین رشته از مطالعات، بر اساس آمارهای مصرف خانوارهای شهری و روستایی ایران خط فقر را برای سال ۱۳۵۱ برآورد کرده است. این خط فقر که با توجه به محتوی تغذیه ای هزینه های خانوار در مناطق شهری و روستایی کشور برآورد گردیده است.

رکن الدین افتخاری و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهش خود با عنوان بررسی وضعیت فقر در مناطق روستایی استان کهگیلویه و بویر احمد با استفاده از پرسشنامه و خط فقر غذایی وبا استفاده از روش انرژی دریافتی مواد غذایی به این نتیجه رسیدند که حدود ۳۲ درصد نمونه های این بررسی زیر خط فقر قرار دارند.

پور طاهری و همکاران (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان تحلیل عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر فقر روستایی با تأکید بر فقر غذایی بخش خلیجستان استان قم پرداخته اند. نتایج نشان می دهد عوامل اقتصادی در مقایسه با عوامل اجتماعی نقش بیشتری در شکل گیری فقر منطقه مورد مطالعه دارند.

شیروانیان و نجفی (۱۳۸۸) در پژوهشی به بررسی نقش سرمایه اجتماعی بر رفاه و کاهش فقر روستایی در درودزن پرداخته اند و به این نتیجه دست یافته اند که خانوارهای منطقه اگرچه در تشکلهای محلی عضویت نسبتاً پررنگی داشته اند، ولی این عضویت سبب نشده است تا فقر موجود در بین آنان و خانوارهایشان کاهش یابد.

نتایج پژوهش حیدری مکرر و همکاران (۱۳۹۰) نشان داد عوامل گسترده ای در فقر خانوارهای مددجوی کمیته امداد نقش دارند، از جمله فوت همسر ۱۹٪، خشکسالی ۲۰٪، کهولت سن ۲۳٪ و بیماری ۰۹٪ در میزان فقر و تشدید آن تاثیر گذار می باشد. همچنین ایجاد طرح های خودکفایی و اشتغال (کارآفرینی) باعث بهبود وضعیت زندگی مددجویان شده است. لذا فعالیت های کمیته امداد زمینه های لازم را برای توسعه کارآفرینی (جذب منابع مالی و اقتصادی) فراهم نموده است که منجر به توسعه کارآفرینی روستایی شده است.

یافته های پژوهش امید (۱۳۹۰) تحت عنوان " گزارش تحلیلی اجرای طرحهای اشتغال و خود کفایی کمیته امداد امام خمینی(ره) در راستای توانمند سازی و خود کفایی مددجویان تحت پوشش " بیانگر این است که رویکرد ایجاد اشتغال

1- Wagenfeld and Robin

2- Bechrach

و توانمند سازی جامعه هدف، مبتنی بر عزت نفس و کرامت انسانی بوده و علاوه بر تطبیق با آموزه های دین مبین اسلام و سیاست ها و قوانین نظام جمهوری اسلامی، منطبق بر تازه ترین توصیه های برخی نهادهای بین المللی و تجربه های موفق جهانی نیز هست. کمیته امداد امام خمینی (ره) از سال ۱۳۹۰ به بعد با اتخاذ رویکرد توانمند سازی، تجربه های ارزشمندی کسب نموده و ظرفیت های مناسبی را برای تقویت برنامه های اشتغالزایی محرومین تحت حمایت خود فراهم ساخته است. گزارش عملکرد این نهاد نشان می دهد که از زمان شروع فعالیت بیش از پانصد و شصت ونه هزار فرصت شغلی در قالب طرحهای کشاورزی، دامپروری صنعتی، معدنی، فرش و صنایع دستی و خدماتی برای مددجویان تحت پوشش به مرحله اجرا درآمده است که توفیقات بسیار خوبی در بر داشته است زیرا علاوه بر توانمند شدن و ارتقاء سطح اقتصادی خانواده ها مزایای بسیار فراوان دیگری از جمله تقویت و تحکیم بنیان خانواده - پیشگیری از مهاجرت افزایش ضریب امنیت ملی، کمک به تولد ناخالص ملی و ... داشته است. (شیبیه و همکاران، ۱۳۹۱).

روش شناسی تحقیق

روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف، از نوع تحقیقات کاربردی است. روش تحقیق توصیفی همبستگی است که جهت دستیابی به هدف بررسی عملکرد و نقش کمیته امداد امام خمینی در فقرزدایی و توسعه مناطق روستائی شیراز، از رهیافت کمی استفاده شده است. این تحقیق از لحاظ کنترل متغیرهای مورد مطالعه، از نوع غیر آزمایشی و توصیفی است. در این تحقیق متغیر وابسته کاهش فقر است که با توجه به پارامترهای توسعه بین روستائیان تحت پوشش کمیته امداد شهرستان شیراز انجام گرفته است. متغیرهای مستقل در این تحقیق مجموعه شاخص های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می باشند که نقش هر یک از این عوامل بر کاهش فقر مددجویان مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت. شاخص های اجتماعی متشکل از شرکت در جلسات روستائی، مشارکت و همکاری در امور روستا و بیمه تأمین اجتماعی می باشد. شاخص های اقتصادی در این دیدگاه شامل متوسط درآمد خانوار، دریافت مستمری، دریافت وام اشتغال، مبلغ وام اشتغال، کمک هزینه ساخت منزل مسکونی و هزینه های درمان می باشد. شاخص فرهنگی شامل سطح تحصیلات و آموزش های کمیته امداد می باشد.

در این تحقیق از دو روش مطالعات اسنادی و میدانی برای جمع آوری اطلاعات استفاده شده است. جامعه مورد مطالعه شامل ۶۷۷۶ خانوار روستائی تحت پوشش کمیته امداد شهرستان شیراز می باشد. برای نمونه گیری از روش نمونه گیری خوشه ای طبقه بندی شده^۱ استفاده گردیده است. از آنجائی که شهرستان شیراز دارای سه بخش مرکزی، ارژن و زرقان می باشد، سعی گردید تا از هر بخش دو دهستان و از هر دهستان ۳ روستا و تعدادی در درون هر روستا به عنوان نمونه انتخاب شوند. روش نمونه گیری تحقیق، جدول مورگان است. در جدول مورگان با جامعه ای ۶۰۰۰ نفری، ۳۶۱ و با جامعه ای ۷۰۰۰ نفری، ۳۶۴ نفر به عنوان نمونه تعیین گردیده است و از آنجائی که جامعه آماری تحقیق ۶۷۷۶ نفر می باشد، بنابراین نمونه ای ۳۶۳ نفری تعیین و محاسبه گردیده است.

همچنین در بررسی کاهش فقر با توجه به ماهیت موهومی متغیر وابسته و ماهیت کمی و کیفی برخی متغیرهای مستقل مانند شرکت در جلسات روستائی، مشارکت و همکاری در امور روستا، دریافت وام اشتغال، هزینه های درمان، بیمه تأمین اجتماعی، دریافت مستمری، سطح تحصیلات، شرکت در کلاسهای تحت پوششی و ... از مدل لاجیت که یک مدل اقتصادسنجی با متغیرهای وابسته صفر و یک می باشد، استفاده شده است. در این تحقیق متغیر وابسته کاهش فقر روستائیان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) می باشد که دو مقدار صفر و یک را می پذیرد. در این نوع مطالعات از سه مدل احتمال خطی (LMP)^۲، پروبیت و لاجیت استفاده می شود اگر جزء اخلال مربوط به گزینه انتخاب شده دارای توزیع یکسان باشد، استفاده از مدلهای احتمال خطی با مشکلاتی روبه روست که استفاده از این مدلها را محدود می نماید.

1 Stratified Random Sampling
2 Linear probability model

در پژوهش حاضر برای بررسی میزان پایائی پرسشنامه و به منظور سنجش آن در گویه‌های طراحی شده برای سنجش متغیرها، از ضریب آلفای کرونباخ، استفاده شد. که نتایج آن برای هر یک از مؤلفه‌ها در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱- آلفای کرونباخ برای گویه‌های مورد بررسی در هر طیف

نام مؤلفه	تعداد گویه‌ها	مقدار آلفای کرونباخ
شاخص‌های اقتصادی	۶	۰/۷۵۱
شاخص‌های اجتماعی	۳	۰/۷۹۳
شاخص‌های فرهنگی	۲	۰/۸۲۰

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۵.

در این پژوهش اعتبار و روایی صوری پرسشنامه بوسیله کسب نظرات کارشناسان و اساتید مربوطه بدست آمده است. در پژوهش حاضر از روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی با استفاده از نرم افزار آماری لیم دپ جهت تحلیل داده‌ها بهره گرفته شد.

منطقه مورد مطالعه

در مطالعه پیش‌رو حیطه مکانی تحقیق روستاهای شهرستان شیراز می‌باشد. محدوده‌ی زمانی این پژوهش سال ۹۴-۱۳۹۳ بوده است. شهرستان شیراز با حمایت ۶۷۷۶ خانوار روستائی و عشائیری بیشترین تعداد از فقرای روستائی در استان را مورد حمایت دارد (سالنامه آماری کمیته امداد، ۱۳۹۳).

یافته‌های تحقیق

آمار توصیفی تحقیق

الف) سن: همانطور که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود، ۹/۱۰ درصد از پاسخگویان در محدوده سنی ۲۰ تا ۳۰ سال قرار داشته‌اند. ۱۱/۲۹ درصد در محدوده سنی ۳۰ تا ۴۰ سال، ۱۵/۱۵ درصد در محدوده سنی ۴۰ تا ۵۰ سال، ۲۱/۴۹ درصد در محدوده سنی ۵۰ تا ۶۰ و ۴۲/۹۷ درصد هم ۶۰ ساله و بالاتر از آن بوده‌اند.

جدول ۲- فراوانی و درصد سن پاسخ دهندگان نمونه آماری

گروه سنی	فراوانی	فراوانی نسبی(درصد)
۲۰-۳۰ سال	۳۳	۹/۱۰
۳۰-۴۰ سال	۴۱	۱۱/۲۹
۴۰-۵۰ سال	۵۵	۱۵/۱۵
۵۰-۶۰ سال	۷۸	۲۱/۴۹
۶۰ سال و بالاتر	۱۵۶	۴۲/۹۷
کل	۳۶۳	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۵

ب) جنس: ۳۹/۶۷ درصد پاسخگویان را زنان و دختران و ۶۰/۳۳ درصد را مردان و پسران تشکیل داده است.

ج) میزان تحصیلات (سواد): از بین پاسخگویان، ۵۶/۴۷ درصد بی سواد بوده‌اند که به همین دلیل فرزندان آنان اقدام به پاسخگویی پرسشنامه‌ها کرده‌اند، ۲۱/۴۹ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۸/۵۴ درصد دارای تحصیلات راهنمایی، ۸/۸۲ درصد دارای تحصیلات متوسطه و ۴/۶۸ درصد هم دارای تحصیلات دانشگاهی بوده‌اند.

د) تعداد افراد خانوار: بر این اساس، ۲۰/۱۱ درصد ۱ نفره بوده‌اند، ۲۸/۱۰ درصد ۲ نفره، ۲۰/۹۴ درصد ۳ نفره، ۱۵/۷۰ درصد ۴ نفره و ۱۵/۱۵ درصد باقیمانده هم ۵ نفره و بالاتر بوده‌اند.

ر) متوسط درآمد ماهیانه خانوار: همانطور که در جدول شماره ۳ مشاهده می‌شود، از بین پاسخگویان، ۲۱/۷۶ درصد دارای متوسط درآمد ماهیانه کمتر از ۲ میلیون ریال، ۴۷/۳۹ درصد دارای متوسط درآمد ماهیانه ای بین ۲ تا ۴ میلیون ریال، ۱۴/۰۵ درصد متوسط درآمد ماهیانه خانوار بین ۴ تا ۶ میلیون ریال، ۱۱/۲۹ درصد هم بین ۶ تا ۸ میلیون ریال متوسط

درآمد ماهیانه و ۵/۵۱ درصد در پاسخگویان درآمد ماهیانه ای بالاتر از ۸ میلیون ریال داشته اند که این آمار بیانگر فقر بسیار زیاد در بین پاسخگویان تحقیق می باشد.

جدول ۳- بررسی فراوانی و درصد متوسط درآمد ماهیانه خانوار پاسخگویان

متوسط درآمد ماهیانه	فراوانی	فراوانی نسبی(درصد)
کمتر از ۲ میلیون ریال	۷۹	۲۱/۷۶
۲ تا ۴ میلیون ریال	۱۷۲	۴۷/۳۹
۴ تا ۶ میلیون ریال	۵۱	۱۴/۰۵
۶ تا ۸ میلیون ریال	۴۱	۱۱/۲۹
بیشتر از ۸ میلیون ریال	۲۰	۵/۵۱
کل	۳۶۳	۱۰۰

منبع: یافته های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۵.

س) تعداد سال های تحت پوششی: ۳/۰۴ درصد از پاسخگویان کمتر از یک سال تحت پوشش کمیته امداد بوده اند، ۲/۲۰ درصد بین ۱ تا ۲ سال تحت پوشش، ۶/۸۹ درصد بین ۲ تا ۳ سال، ۲/۷۵ درصد بین ۳ تا ۴ سال و ۸۵/۱۲ درصد هم بیشتر از ۵ سال تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی بوده اند.

آمار استنباطی تحقیق

به منظور بررسی هر یک از فرضیه‌های تحقیق از مدل لاجیت استفاده شده است که نتایج حاصله آن به صورت زیر می باشد:

فرضیه اول: افراد ساکن در روستاها از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود را فقیر می دانند.

همانگونه که نتایج تحقیق نشان می دهد در زمینه شاخص اقتصادی، برای هر یک درصد تغییر در شاخص های مختلف قراردادی اقتصادی توسعه در سطح جامعه روستائی، ۲/۶۷ درصد باعث تشدید فقر در بین روستائیان گردیده است. در زمینه شاخص اجتماعی، برای هر یک درصد تغییر در شاخص های مختلف قراردادی اجتماعی توسعه در سطح جامعه روستائی، ۳/۸۴ درصد باعث تشدید فقر آنان شده است و در نهایت در تبیین شاخص های قراردادی توسعه فرهنگی در سطح جامعه روستائی، به ازاء هر یک درصد تغییر در این شاخص ها، ۲/۱۳ درصد باعث کاهش فقر روستائیان مورد نظر دیده شده است. در جدول شماره ۴ و بر اساس آمارهای موجود در بررسی میزان فقرزدایی در سه شاخص اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بیان شده در بین روستائیان مورد نظر، نتیجه گرفته شده است که در شاخص اقتصادی و به میزان بیشتر در شاخص اجتماعی فرد خود را فقیر دانسته است ولی در شاخص فرهنگی فرد خود را فقیر ندانسته است. از آنجائی که شاخص مک فادن در این بررسی ۷۸/ درصد به دست آمده است، می توان گفت که مجموعه متغیرها و شاخص های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مورد بررسی، ۷۸/ درصد از تغییرات و رفتار متغیر وابسته (فقر روستائیان) را توضیح و تبیین نماید و ۲۲/ درصد باقیمانده جزء اختلال یا اختلال محسوب گردیده است.

جدول ۴- بررسی میزان فقر بر اساس شاخص های توسعه

متغیر (شاخص)	ضرایب	سطح معنی داری
اقتصادی	۲/۶۷	/۰۱۶
اجتماعی	۳/۸۴	/۰۰۷
فرهنگی	-۲/۱۳	/۰۷۰
mc faden = ۷۸		

منبع: یافته های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۵.

فرضیه دوم: بین شاخص های اقتصادی توسعه (متوسط درآمد خانوار، دریافت مستمری، دریافت وام اشتغال، مبلغ وام اشتغال، ساخت منزل مسکونی، هزینه درمان و پرداخت بیمه تأمین اجتماعی) و کاهش فقر مددجویان روستائی کمیته امداد امام خمینی (ره) رابطه وجود دارد؟

همانگونه که نتایج نشان می‌دهد در زمینه بررسی مؤلفه‌های اقتصادی در نظر گرفته شده کمیته امداد امام خمینی (ره) برای توسعه روستائیان در این تحقیق، تنها برای مولفه دریافت مستمری، به ازاء هر یک درصد تغییر در دریافت مستمری در سطح جامعه مورد نظر، ۳/۱۳ درصد باعث تشدید فقر روستائیان مورد نظر گردیده است. اما در زمینه بررسی مولفه‌هایی همچون؛ متوسط درآمد خانوار، دریافت وام اشتغال، کمک هزینه ساخت منزل مسکونی توسط کمیته امداد و هزینه‌های درمان، عکس مولفه قبل بوده و به ازاء هر یک درصد تغییر در این مولفه، به ترتیب ۴۰۸/، ۵۹۲/، ۱۹۶/، ۱/۴۷ و ۰۵۱/ درصد باعث کاهش فقر جامعه مورد نظر گردیده است. البته قابل ذکر است که کمک هزینه ساخت منزل مسکونی توسط کمیته امداد کاهش فقر را بیشتر و سریعتر نشان داده است. در نهایت اینکه بین مؤلفه‌های اقتصادی دریافت مستمری و متوسط درآمد ماهیانه خانوار (متغیرهای مستقل اقتصادی) با کاهش فقر (متغیر وابسته) روستائیان مورد بررسی رابطه معنادار وجود داشت و بقیه روابط در شاخص اقتصادی با کاهش فقر رد شد. از آنجائی که شاخص مک فادن در این بررسی ۷۸/ درصد به دست آمده است، می‌توان گفت که مجموعه مولفه‌های اقتصادی مورد بررسی، توانسته اند ۷۸/ درصد از تغییرات و رفتار متغیر وابسته (کاهش فقر روستائیان) را توضیح و تبیین نماید و ۲۲/ درصد باقیمانده جزء اختلال یا اخلال محسوب گردیده و بزرگتر بودن F محاسباتی از F جدول در سطح یک درصد بیانگر این موضوع است که متغیرهای مستقل توانسته‌اند بطور دسته‌جمعی تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند و در واقع فرضیه $H_0 = \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_{34}$ رد می‌شود. به عبارت دیگر حداقل یک متغیر مستقل وجود دارد که تغییرات متغیر وابسته را توضیح می‌دهد. (جدول ۵).

جدول ۵ - بررسی مولفه‌های شاخص اقتصادی توسعه بر میزان فقر روستائیان

مؤلفه‌های اقتصادی	ضرایب	سطح معنی داری
متوسط درآمد خانوار	-۴۰۸/	۰۲۵/
دریافت مستمری	۳/۱۳	۰۱۴/
دریافت وام اشتغال	-۵۹۲/	۰۷۳/
مبلغ وام اشتغال	-۱۹۶/	۰۶۶/
کمک هزینه ساخت منزل مسکونی	-۱/۴۷	۱۴۳/
هزینه‌های درمان	-۰۵۱/	۹۵۶/
mc faden = ۷۸		

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۵.

فرضیه سوم: بین شاخص‌های اجتماعی توسعه و کاهش فقر مددجویان روستائی کمیته امداد امام خمینی (ره) رابطه وجود دارد؟

همان‌گونه که نتایج جدول شماره ۶ نشان می‌دهد در زمینه بررسی مؤلفه‌های اجتماعی در نظر گرفته شده کمیته امداد امام خمینی (ره) در جهت فقرزدایی تحقیق حاضر، برای مولفه بیمه تأمین اجتماعی، به ازاء هر یک درصد تغییر در سطح جامعه مورد نظر، به ترتیب ۶۷/۲ درصد باعث تشدید فقر روستائیان مورد نظر گردیده است. اما در زمینه بررسی مؤلفه‌های مشارکت و همکاری در روستا و شرکت در جلسات روستا، عکس مولفه قبل اتفاق افتاده و به ازاء هر یک درصد تغییر در این مولفه‌ها به ترتیب، ۱۴۸/ و ۸۶/۱ درصد باعث کاهش فقر در جامعه مورد نظر گردیده است. همچنین در بررسی روابط بین مؤلفه‌های اجتماعی ذکر شده (متغیرهای مستقل اجتماعی) و متغیر وابسته (کاهش فقر)، هیچ کدام از مولفه‌های اجتماعی (متغیرهای مستقل اجتماعی) با کاهش فقر روستائی ارتباط معناداری نداشتند.

جدول ۶ - بررسی مولفه‌های شاخص اجتماعی توسعه بر میزان فقر روستائیان

مؤلفه‌های اجتماعی	ضرایب	سطح معنی داری
شرکت در جلسات روستا	-۱/۸۶	۱۴۰/
مشارکت و همکاری در روستا	-۱/۴۸	۶۳۰/
بیمه تأمین اجتماعی	۲/۶۷	۰۷۱/
mc faden = ۷۸		

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۵.

از آنجائی که شاخص مک فادن در این بررسی ۰/۷۸ درصد به دست آمده است، می توان گفت که مجموعه مولفه های اجتماعی مورد بررسی، توانسته اند ۰/۷۸ درصد از تغییرات و رفتار متغیر وابسته (فقر روستائیان) را توضیح و تبیین نماید و ۰/۲۲ درصد باقیمانده جزء اختلال یا اخلال محسوب گردیده است.

فرضیه چهارم: بین شاخص های فرهنگی توسعه و کاهش فقر مددجویان روستائی کمیته امداد امام خمینی (ره) رابطه وجود دارد؟

همانگونه که نتایج نشان می دهد در زمینه بررسی دو مؤلفه فرهنگی در نظر گرفته شده در تحقیق در جهت فقرزدایی توسط نهاد کمیته امداد امام خمینی (ره)، برای هر دو مولفه سطح تحصیلات و آموزش های کمیته امداد، به ازاء هر یک درصد تغییر در این مؤلفه ها، به ترتیب ۱۸ و ۴/۱۴ درصد باعث کاهش فقر در جامعه مورد نظر گردیده است. همچنین در بررسی روابط بین مؤلفه های فرهنگی ذکر شده (متغیرهای مستقل فرهنگی) و متغیر وابسته (کاهش فقر)، تنها بین آموزش های کمیته امداد و کاهش فقر رابطه معناداری برقرار بوده و مولفه دیگر (سطح تحصیلات) با متغیر وابسته ارتباط معناداری نداشت.

از آنجائی که شاخص مک فادن در این بررسی ۰/۷۸ درصد به دست آمده است، می توان گفت که مجموعه مولفه های فرهنگی مورد بررسی، توانسته اند ۰/۷۸ درصد از تغییرات و رفتار متغیر وابسته (فقر روستائیان) را توضیح و تبیین نماید و ۰/۲۲ درصد باقیمانده جزء اختلال یا اخلال محسوب گردیده است و بزرگتر بودن F محاسباتی از F جدول در سطح یک درصد بیانگر این موضوع است که متغیرهای مستقل توانسته اند بطور دسته جمعی تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند و در واقع فرضیه $H_0 = \beta_1 = \beta_2 = \dots = \beta_{34}$ رد می شود. به عبارت دیگر حداقل یک متغیر مستقل وجود دارد که تغییرات متغیر وابسته را توضیح می دهد.

جدول ۷- بررسی مؤلفه های شاخص فرهنگی توسعه بر میزان فقر روستائیان

مؤلفه های فرهنگی	ضرایب	سطح معنی داری
سطح تحصیلات	-۱۸	/۹۹۳
آموزش های کمیته امداد	-۴/۱۴	/۰۱۰
mc faden = ۰/۷۸		

منبع: یافته های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۵.

نتیجه گیری و پیشنهادها

نتایج حاصل از فرضیه نشان داد که از سه مولفه اجتماعی مورد بحث، دو مولفه کاهش فقر روستائیان تحت پوشش را سبب گشته و یک مولفه در تشدید فقر موثر بوده است که بر همین اساس در پاسخ به سوال، باید گفت که حمایت های کمیته امداد امام خمینی (ره) توانسته است به میزان نسبتاً زیادی در کاهش فقر اجتماعی روستائیان موثر باشد، هرچند پاسخگویان خود را از نظر اجتماعی فقیر دانسته بودند ولی در بررسی تک تک مولفه ها، نتیجه به میزان زیادی متفاوت از نظرات آنان بوده است.

نتایج تحقیقات و پژوهش های شفقت و همکاران (۱۳۸۸)، شیروانیان و نجفی (۱۳۸۸)، تاجری مقدم (۱۳۹۰)، بختیاری و همکاران (۱۳۹۰)، شبیه و همکاران (۱۳۹۱) و سوهاتو (۱۹۹۰) حاکی از اثرات بسیار زیاد و معنادار شاخص های اجتماعی در نظر گرفته شده در کاهش فقر بوده است و این با نتایج کلی تحقیق ناهمسو می باشد، چرا که دو مولفه مهم اجتماعی جنسیت و تعداد افراد خانوار در این تحقیق با کاهش فقر ارتباط معنادار نداشته است.

نتایج حاصل از فرضیه نشان می دهد که مولفه های فرهنگی اجرایی شده توسط کمیته امداد امام خمینی (ره) شهرستان شیراز به میزان بسیار زیاد توانسته اند، زمینه های کاهش فقر فرهنگی روستائیان و خانوارهای روستایی تحت پوشش این نهاد را فراهم آورند. چرا که مولفه های شاخص فرهنگی توسعه ارائه شده توسط این نهاد به میزان زیادی بر فرهنگ آنان اثر داشته و توسعه فرهنگی خانوارهای روستایی تحت پوشش را فراهم آورده است. با توجه به این که از دو مولفه ذکر شده فرهنگی در کاهش فقر، یک مولفه تأیید شده است و تحقیقات و پژوهش های همچون؛ احمدی و سجادی (۱۳۹۱) و سوهاتو (۱۹۹۰) نیز بر اثرگذاری این شاخص در کاهش فقر روستائی تأکید داشته اند، می توان چنین بیان کرد که شاخص فرهنگی و زیرمجموعه آن می تواند نقش زیادی بر کاهش یا افزایش فقر داشته باشد.

آنچه از مجموع این تحقیق برمی آید این است که هرچند کمیته امداد امام خمینی (ره) در کل کشور و به خصوص در سطح شهرستان شیراز تلاشهای زیادی در زمینه کاهش فقر در بین مددجویان تحت پوشش و خاصاً مددجویان روستایی نموده است که نتایج آن در جدول شماره ۸ آورده شده است و اقدامات زیادی در زمینه های توسعه (شاخص های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) به وجود آورده است ولی همانگونه که نتایج نشان داده است این تلاش ها و فعالیت ها نتوانسته است چندان موثر باشد، چرا که علاوه بر اینکه ارائه خدمات متناسب با نیاز واقعی نبوده است، عواملی همچون خشکسالی، تحریم های اقتصادی، تورم، بیسوادی و عدم خودباوری و اعتماد به نفس بالا و ... خود در تشدید فقر روستائیان اثرات زیادی داشته و سبب شده تا بیکاری تشدید گردیده و زمینه های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که بر آن تأکید زیادی شده بود تا از طریق آنها بتوان به کاهش و از بین بردن فقر اقدام نمود، خود نیز در ورطه این مشکلات گرفتار آیند و بر این اساس تقریباً دولت و نهادهایی مانند کمیته امداد امام خمینی (ره) در این زمینه ناکام گذارد.

جدول ۸- فعالیتهای کمیته امداد امام خمینی (ره) شهرستان شیراز در سه شاخص فقر

شاخص	مولفه ها	درصد	
		ضرایب	سطح معناداری
شاخص اقتصادی	متوسط درآمد خانوار	-/۴۰.۸	/۰.۲۵
	دریافت مستمری	۳/۱۳	/۰.۱۴
	دریافت وام اشتغال	-/۵۹.۲	/۰.۷۳
	مبلغ وام اشتغال	-/۱۹.۶	/۰.۶۶
	کمک هزینه ساخت منزل مسکونی	-/۱.۴۷	/۱.۴۳
	هزینه های درمان	-/۰.۵۱	/۹.۵۶
شاخص اجتماعی	شرکت در جلسات روستا	-/۱.۸۶	/۱.۴۰
	مشارکت و همکاری در روستا	-/۱.۴۸	/۶.۳۰
	بیمه تأمین اجتماعی	۲/۶۷	/۰.۷۱
شاخص فرهنگی	سطح تحصیلات	-/۱.۸	/۹.۹۳
	آموزشهای کمیته امداد	-۴/۱.۴	/۰.۱۰

منبع: یافته های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۵.

منابع

- استوار، ا. (۱۳۸۶). فقر روستایی در کشورهای در حال توسعه. روزنامه دیبای اقتصاد، پانزدهم بهمن ماه ۱۳۸۶، شماره ۱۴۵۱.
- امید، م. (۱۳۹۰). گزارش تحلیلی اجرای طرحهای اشتغال و خود کفایی کمیته امداد امام خمینی (ره) در راستای توانمند سازی و خود کفایی مددجویان تحت پوشش. کمیته امداد امام خمینی (ره) کل کشور.
- پایلی یزدی، م.ح. و امیر ابراهیمی، م. (۱۳۸۶). نظریه های توسعه روستایی. انتشارات سمت.
- رضوانی، م.ر. (۱۳۸۳). مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران. نشر قومس، چاپ اول، تهران.
- حیدری مکرر، ح. و همکاران. (۱۳۹۰). بررسی نقش کمیته امداد در توسعه کارآفرینی روستایی مطالعه موردی: منطقه پشت آب سیستان. کمیته امداد امام خمینی استان سیستان و بلوچستان.
- شکور، ع. (۱۳۹۴). اولویت بندی استقرار صنایع روستایی در شهرستان مرودشت. با استفاده از شاخص مرکزیت و مدل ahp. فصل نامه برنامه ریزی منطقه ای سال پنجم شماره ۱۸.
- شکور، ع. (۱۳۸۰). پژوهشی در توسعه و نابرابری مناطق روستایی (روستاهای برگزیده شهرستان مرند). فصلنامه پژوهشهای جغرافیایی، شماره ۴۱، صص ۵۳-۶۹.

- شیهه، ج. و همکاران. (۱۳۹۰). توسعه کارافرینی راهبردی برای اشتغال زایی در بخش کشاورزی کمیته امداد امام خمینی شهرستان اهواز. کمیته امداد امام خمینی استان خوزستان.
- شیروانیان، ع. (۱۳۹۱). تعیین الگوهای فقر روستایی در ایران و بررسی تأثیر برنامه هدفمندسازی یارانه موادغذایی بر آن: رویکرد چندبعدی فقر. پایان نامه دکتری دانشگاه شیراز.
- موسسه توسعه روستایی ایران، چالش‌ها و چشم‌اندازهای توسعه روستایی ایران، تهران، ۱۳۸۱.
- مهندسين مشاور سبز اندیش پایش (ساپ). (۱۳۸۵). تدوین شاخص‌های توسعه پایدار روستایی در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی. دفتر برنامه‌ریزی توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی، ویرایش اول، تهران.
- Stamoulis, K. and Zezza. A. 2003, A Conceptual Framework for National Agricultural, Rural development and food Security Strategies and policies. ESA working paper. No03-17.